

Posudek školitele bakalářské diplomové práce

Jan Volf: Sídliště z polohy U silnice (Plaňany, okres Kolín) v kontextu okolního osídlení z doby římské. Magisterská práce. Ústav pro archeologii FF UK, Praha 2020. 91 stran textu, 44 doprovodných ilustrací a 28 tabulek.

Předložená magisterská práce se zabývá vyhodnocením části záchranného archeologického výzkumu (dále již jen ZAV) v obci Plaňany, okr. Kolín, který na jaře 2016 a poté částečně i v roce následujícím provedl školitel v rámci svého zaměstnání na Ústavu archeologické památkové péče středních Čech (dále již jen ÚAPPSČ). Tematicky posuzovaná práce navazuje na diplomantovu bakalářskou práci, která se zabývala shrnutím a vyhodnocením mnoha starších nálezů a zjištění v mikroregionu středního toku říčky Výrovky. To je oblast pro bádání doby římské mimořádně zajímavá, neboť se zde nacházejí jedny z nejvýznamnějších pohřebišť v Čechách – Pičhora a Třebické, obé na k. ú. Dobřichov. Koncentrace lokalit z doby římské je i mimo tyto nekropole v mikroregionu mimořádná. Jelikož téma bakalářské práce se zabývalo nálezy poměrně starého data, a tedy s omezenými vypovídacími znaky, byly výsledky ZAV v Plaňanech velmi vítaným doplňkem jak regionálního bádání o době římské na Kolínsku, tak především pro další studijní záměr diplomanta. Jde o lokalitu dosud neznámou, velmi vhodně doplňující výsledky, jichž diplomant dosáhl již v bakalářské práci. Nyní však stanul před úkolem odlišným, tj. metodicky vhodně naložit s typickým sídlištním souborem, který je sice moderně proveden, avšak je zatížen řadou úskalí způsobených především postdepozíčními procesy.

Magisterská práce sestává ze 13 kapitol, přičemž kapitola první je úvodem a kapitoly poslední jsou závěrem, respektive soupisem použité literatury. Komentovat kapitolu první není třeba, kapitola druhá pojednává poměrně podrobně o přírodních podmínkách a stručněji pak k samotnému ZAV.

Kapitola 3 je teoretickým a metodickým základem pro interpretaci sídlištních nálezů. Diplomant se věnoval především pracem E. Neustupného a M. B. Schiffera a všímá si, že vztah mezi živou kulturou a archeologizovanou kulturou je dost komplikovaný a artefakty nalézané v mrtvé archeologizované kultuře mají skutečně jen velmi omezenou vypovídací hodnotu, minimálně co se týče vztahu ke kultuře živé. Dále diplomant (možná až příliš) podrobně popisuje postup svého hodnocení souboru. V centru jeho zájmu je především hodnocení keramiky, kde může navazovat na práce jiných badatelů, především V. Salače a svého školitele. Zajímají ho nejen kvalitativní, ale i kvantitativní vlastnosti souboru.

Kapitola 4 se zabývá prvním podrobnějším seznámením se se souborem nálezů, a to formou jednoduché statistiky. Kapitolu doplňují také výsledky přírodovědných analýz, které se podařilo na náklady zpracování ZAV uskutečnit na ÚAPPSČ. První jsou výsledky archeozoologického určení zvířecích kostí, které provedla RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D. (Archeologický ústav, v.v.i. AV ČR Brno). Na druhém místě jsou to také výsledky archeobotanické analýzy makrozbytků (především spálených obilok obilí) a antrakologické analýzy uhlíků. Tyto analýzy byly provedeny Mgr. P. Kočárem a Mgr. R. Kočárovou. Všechny vzorky byly získány vyplavením vzorků hlíny, na čemž se diplomant shodou okolností podílel jako brigádník.

Kapitola 5 představuje již gros diplomantovy práce, týká se totiž vlastností keramického nálezového fondu. Diplomant ji dělí na subkapitoly, přičemž ta první pojednává o technologických vlastnostech souboru. Subkapitola 5.2 řeší jeho kvantitativní vlastnosti. Nachází se zde řada pozorování, jejichž větší část by mohla být označena jako triviální, nicméně kvantifikována byla zatím jen na několika málo citovaných souborech a je tak cenné, že se taková hodnocení objevují i na jiných lokalitách v jiných oblastech, případně různých obdobích a kulturách. Je důležité, že se autor svá pozorování snaží interpretovat a nehromadit pouze dosažené výsledky, bez jejichž využití.

Kapitola 6 se zabývá tvary keramických nádob, přičemž v subkapitole 6.1 nejprve uvádí čtenáře do charakteristiky tvarů. Rozdělení tvarů převzal diplomant z monografie V. Varsika, který tímto způsobem poměrně efektivně rozdělil germánskou sídlištní keramiku z okolí Bratislavy. Je to v případě sídliště z Plaňan i odůvodnitelné chronologicky – spadá totiž do stupňů doby římské, které jsou ve Varsikově práci řešeny především. Subkapitola 6.2 se pak zabývá rozbohem dochovaných tvarů, které dělí do celkem 4 skupiny, z nichž některé je třeba dělit ještě více. Skupinu I diplomant probírá velmi podrobně, ačkoli si to takto snad ani nezaslouží, neboť jde o průběžné tvary, vyskytující se po celou dobu římskou až po konec stěhování národů. Každá skupina je definována induktivně, na základě studovaného souboru. Autor například sleduje, jak často a kde se na nich vyskytuje výzdoba, jaké typy okrajů jsou pro ně typické. Subkapitola 6.3 řeší dataci těchto studovaných tvarů, která je prováděna metodou sledování dobře datovaných analogií z Čech, Moravy nebo jihozápadního Slovenska, tj. obecně z hornolabské oblasti. Subkapitola 6.4 se zabývá tvary, které nebylo možné vtěsnat do některé z vydělených skupin, případně jsou odlišné z jiných důvodů. Podkapitola 6.5 se zabývá doklady římsko-provinciální importované keramiky. K této části diplomantovi svou dlouholetou erudicí přispěl kolega Mgr. L. Rypka.

Kapitola 7 se pak zabývá analýzou výzdobných prvků na keramice. Subkapitola 7.1 nás opět seznamuje se základní charakteristikou souboru a navrhuje sledování frekvence a druhu výzdoby na různých typech nádob a za užití různého druhu úpravy povrchu, což je pro dobu římskou poměrně dobře hodnotitelný aspekt keramiky. Subkapitola 7.2 se pak zabývá podrobným šetřením výzdoby. Je dosti zevrubná a opět analyzuje jednotlivé výzdobné prvky na základě hledání dobře chronologicky ukotvených analogií.

V kapitole 8 se autor zabývá nekeramickými nálezy, kterých na sídlišti v Plaňanech mnoho nebylo. Alespoň se jim tedy diplomant mohl věnovat podrobně a důkladně využil množství zejména zahraniční literatury.

Kapitola 9 se věnuje hodnocení vlastností nálezového souboru z objektů i mimo ně. V podstatě tak interpretativně navazuje na kapitoly 3 a 5 a zároveň popisuje sídlištní objekty jako takové. Poměrně tvůrčím způsobem se pokouší interpretovat jak jejich původní funkci, tak rovněž způsob jejich zániku, a to za využití poznatků získaných analýzou kvantitativních vlastností nálezového fondu, především však keramiky. Správně upozorňuje, že zde nebyl zjištěn žádný objekt interpretovatelný jako obytný (např. polozemnice). Vše jsou to buď zásobní jámy nebo hliník. Nejde tedy o rezidenční část sídliště. Pro interpretaci funkce objektů se snaží využít poznatky získané kvantitativní analýzou artefaktů (především keramických zlomků). Myslím, že různé údaje o počtech a procentech v poznámkách pod čarou mohly být řešeny v přehlednějších tabulkách. Samotné interpretaci zaplňování objektů se přitom věnovala již řada badatelů – diplomant zná dobře důležitou práci *Kuna – Němcová 2012* (sídliště z pozdní

doby bronzové v Roztokách u Prahy), pro dobu římskou jsem se o to pokusil i já v případě Obříství (Beneš 2014). V mase uvedených dat mne zaujala především souvislost slepitelných (či tzv. souvisejících zlomků) se střepy většími než 60 mm. Zdá se tedy, že zlomky menší představují ve své většině asi tercierní odpad (spláchnutý, zametené staré rozšlapané zlomky), zatímco zlomky větší odpad sekundární (tedy odhozený). Byť je přínosné, že diplomant analyzoval skutečně velké množství znaků a jevů, některé se patrně ukázaly být pro interpretace sídliště a jeho zániku jako bez významu. Analýzy bez zjevných výsledků mohou být tedy do budoucna opuštěny. V subkapitole 9.4 se diplomant věnuje i analýze keramiky z povrchových sběrů. Tam je patrné, že sběrový materiál se od nálezů z objektů výrazně liší.

Kapitolu 10 autor věnuje kontextu sídliště v Plaňanech osídlení v regionu. Zde má diplomant značnou výhodu, neboť se v podstatě jedná o shrnutí jeho bakalářské práce, úspěšně obhájené v roce 2017. Zde není autorovi co vytknout.

Kapitola 11 se zabývá shrnutím poznatků o sídlišti v Plaňanech. Zde se autor pouští do interpretace a datace jednotlivých datovatelných objektů. Postupně odhaluje, že sídlištní objekty nejsou všechny stejně staré a počátky může mít zdejší osídlení snad již na konci 1. stol. n. l., nejpozději během 2. století. Naopak nejmladší objekty patří konci 3. století, případně až do 4. století. Poměrně zevrubně se také zabývá způsobem zániku jednotlivých objektů na základně kvantitativních vlastností (nejen) keramických souborů. Z toho vyplývá, že ne všechny objekty zanikly stejně. Stejně tak si autor všímá funkce těchto objektů – jsou to v podstatě původně buď zásobní jámy nebo jámy exploatační. Významným přínosem diplomanta je také práce s keramikou, především v poměrně originální snaze analyzovat tvary, typy výzdoby, úpravy povrchu i ztvarování okrajů a pokusit se mezi nimi najít nějaký vztah, který by umožnil pochopit strukturu původních keramických souborů a jak byly ovlivněny postdepozicičními procesy. Vytknout lze snad jen to, že se mnohé zde dosažené výsledky poněkud duplikují s tím, co již bylo napsáno v kapitolách předchozích. V tomto ohledu by bylo možno celou práci zeštíhlit, aniž by hrozila ztráta klíčových poznatků.

Závěrečná kapitola 12 shrnuje poznatky a konstatuje, že osídlení v lokalitě představovalo dva časové úseky, tj. především 2. století a poté přelom 3. a 4. století. Také je důležité zjištění, že sídliště v Plaňanech má chronologický vztah s hroby zachraňovanými na počátku 20. století na opačném břehu Výrovky v plaňanském cukrovaru Janem Hellichem. Je to doba, kdy dochází k opuštění nekropole na Pičhoře a vzniká nová nekropole v poloze Třebická. Sídlištní struktura v mikroregionu však tímto patrně nebyla zcela přerušena.

Z práce je rozhodně vidět práce s obrovským množstvím literatury a snaha obsáhnout všechny dostupné a vhodné zdroje. Diplomantovi rozhodně nelze vyčíst nedostatek teoretické přípravy. Samotná práce prošla během svého zrodu mnoha bolestmi, které jsem jako školitel občas usměrňoval, ale je třeba dodat, že práce se sídlištním materiálem je z metodického hlediska poměrně obtížná a badatel se snadno může nechat svést do slepých uliček. Diplomant si navíc nevybral cestou prostého následování některého ze starších autorů, ale pokusil se ke zpracování nálezů přistoupit z vlastního hlediska. I přes několikrát nárazy na zeď, představovanou omezenou výpovědní hodnotou keramiky ze sídlištních výzkumů, neustoupil a pokračoval jinudy. Myslím, že z tohoto hlediska pro něj tento soubor byl dobrou školou na jeho další badatelské cestě. Práci lze vytknout snad především její délkou, která by nemusela být taková, pokud by se některé výsledky a pozorování neopakovaly, případně nebyly obsažena data

redundantní, ale byly zestručněny či jinak strukturovány. To bude v každém případě autorovým úkolem po obhájení a přípravě práce k publikaci v odborné literatuře. Zbývá ještě dodat, že grafická úroveň tabulek nálezů je na velmi vysoké úrovni.

Vzhledem k výše uvedenému dosvědčuji, že práce splňuje požadavky kladené na magisterskou práci, v mnohém by splňovala požadavky na práci magisterskou. Navrhuji práci k obhajobě, a to s hodnocením výborně.

V Lysé nad Labem dne 19. 4. 2020

Mgr. Zdeněk Beneš
Ústav pro archeologii FF UK
Ústav archeologické památkové péče
středních Čech